

Волинське Полісся дочекалося...

Лариса Брюховецька

«Століття Якова» за романом Володимира Лиса
Сценарій Андрія Кокотюхи
Режисер Бата Недич
Оператор Ігор Іванов
Художник Сергій Бржестовський
Продюсери Олена Васильєва, Вікторія Лезіна
У ролях: Роман Луцький, Станіслав Боклан,
Людмила Загорська, Наталя Доля, Олександр
Печериця, Андрій Самінін, Олег Примогенов
«1+1» Продакшн, 4 серії

Роман Луцький у фільмі «Століття Якова». Режисер Бата Недич, 2016

Те, що серед величезного масиву сучасної української прози студія «1+1» обрала «Століття Якова» Володимира Лиса для чотирисерійного фільму, може видатися дивом. Адже в кінопродукції телеканалів переважають російськомовні побутово-кримінальні сюжети про сучасне життя буття з невизначеним місцем дії, в яких легко пізнаються ознаки пересічної продукції російської. І от несподівано бачимо чітко окреслену географію (навіть більше, в титрах вказано: Волинь, Любомльський район, село Загорани, при цьому назви, за винятком назви села Згорани – відповідають дійсності), чітко окреслений час – наші дні, спілкування сучасних двох персонажів – старого Якова і дівчини є приводом для ретроспекції. Через життя головного персонажа показано Волинь між двома світовими війнами, коли ці землі були у складі Польщі, і час війни.

Тема Волині стала болючою: історики – як польські, так і українські – досить ретельно досліджували й продовжують досліджувати її, прагнучи пояснити причини Волинської трагедії. Трагедію цю, що в Польщі набула терміну «Волинська різанина», форсовано актуалізує сьогодиншня влада сусідньої країни (постанова Сейму про геноцид польського населення на Волині, фільм Войцеха Смажовського «Волинь»). І сама трагедія, і слово «Волинь» увійшли в широкий обіг. Однак українське кіно досі не виявляло зацікавлення цими подіями. Якщо не рахувати двох документальних стрічок¹, то «Століття Якова» стало першою спробою цієї теми в українському ігровому кіно². З'явився цей фільм на телеекрані майже одночасно з

прем'єрою «Волині» Смажовського в Польщі, ставши незапланованою кінематографічною відповіддю у неформальному екранному діалозі двох сусідніх країн. Тож мимоволі й виникає паралель між цими двома кінороботами – польською й українською.

Фільм «Волинь», як відомо, в Україні заборонили. Юрій Андрухович, переглянувши перші польські післяпрем'єрні публікації, робить сумний висновок: якщо рекомендації «польської сторони» режисер Смажовський ще сьак-так вислуховував, то з українцями та Україною він не спілкувався взагалі. Тобто діалогу, а з ним і правди, він не шукав. Він зробив фільм про країну, якої зовсім не знає (ні мови, ні історії, ні культурних кодів) і якою, припускає письменник, насправді зовсім не цікавиться. Зі свого боку смію припустити, що й самі українці драму Волині середини 1940-х знають недостатньо. Колонізація Західної України 1921 року, її полонізація, нетолерантне ставлення польської влади до місцевого населення. Батько розповідав мені, що змушений був покинути польську гімназію через дискримінацію його як українця. Українці Польщі наприкінці 1920-х політично організовуються – прагнуть відстоювати свої національні права. Війна ще більше загострила протистояння між двома народами, на цьому ґрунті й виникли криваві розправи над мирним населенням, які чинили і поляки, і українці. Ці факти за радянських часів було заборонено згадувати. Тим часом сьогодиншнє покоління дізнається, що на їхній питомо українській території місцеве населення чинило «геноцид поляків» (наче поляки не були колонізаторами, й наче жертви з українського боку не варті згадок).

Скажемо відразу: Волинь у складі Польщі, українсько-польські стосунки в «Столітті Якова» не є основною темою. Авторів більше цікавила приватна історія, любовний чотирикутник. Показано той час через історію двох родин. Тема стосунків українців і поляків виринає побіжно, тому й незрозуміло, чому один із головних героїв – Тимофій – недолюблює поляків. Незрозуміло також, чому після війни енкаведисти чинять таємні вбивства за національною ознакою: спершу знищують єврейську родину Гершка й

¹ «Берега Картузька» Юрка Лугового з Монреалю (2007) та документальної телестрічки «Волинь. Знак біди» Олександра Балабана і Олександра Радинського (2003).

² Насправді, Волинь міжвоєнного періоду було зображено в кіно радянської України у таких забутих фільмах, як «Леся» (сц. Д. Фальківського, реж. Михайло Капчинський) та «Люлі-люлі, дитино» Лазаря Френкеля за сценарієм Ол. Варавки (Київська кінофабрика, 1932). Фільми не згадано в каталогах Одеської і Київської кіностудій.

Голду, а потім польку Зосю з малою дитиною – дружину Якова, – і звинувачують у цих злочинах «бандерівців». Фільм викликав чимало нарікань іншого порядку, наприклад, щодо лемківської пісні, деталей мови, не характерних для Волинського Полісся. Звичайно, авторам фільму не зайве було б ознайомитися з Любомльським районом, послухати місцеву говірку чи взяти консультантом директора Любомльського краєзнавчого музею – тоді б численних ляпів і помилок, які так дратують обізнаних глядачів, вдалося б уникнути. А якби продюценти серіалу мали у штаті ще й досвідчених редакторів, тоді можна було б уникнути й ляпів драматургічних, що їх допустив автор сценарію. Наприклад, донька Зосі, яка народилася пізніше за дитину Ульяні, у фільмі виглядає помітно старшою. Ба більше, ця не по роках серйозна дитина звинувачує свого батька (Якова) в тому, що не помстився за смерть її матері й молодшого братика. Тут фільм непереконливий, бо тодішні і тамтешні діти так з батьками не розмовляли. І це не єдина натяжка з віковими й ментальними параметрами героїв у «Столітті Якова». Аналогічні питання до автора сценарію Андрія Кокотюхи та режисера Бати Недича виникають часто, екран – не проза, кожна деталь має відповідати правді життя, тут глядача не обдуриш. Зрозуміло, те, що глядачі небайдужі до фільму, тішить. Як зрозуміло й те, що зловживати глядацькою толерантністю не можна, а їхню вимогливість слід вітати. З іншого боку, у фільмі є помилки, їх можна було уникнути, якби «Плюси» не пошкодували грошей на редакторів і консультантів. Та важливо й те, яким тоном виражати претензії. Тому не поділяю абсолютної негатиї Винничука, яку він висловив щодо фільму «Століття Якова»³. Укотре переконалась, як люблять наші інтелектуали проявляти активність і нетерпимість, щойно в телепросторі з'явиться щось українське. Стати в позу сноба – найлегше. І ще: ті, хто роздратовано писав про фільм, колекціонуючи хиби, не вийшли на ширший простір, щоб поглянути не на окремі дерева, а на ліс: узагалі вважається хорошим тоном ігнорувати зміст, ідею. А жаль, бо якщо в «Столітті Якова» ампутувати зміст, то й залишиться набір окремих епізодів, за якими розчиняється головне. А головне тут, що м'який, спокійний, миролюбний волиняк виявився здатним мститись кривавим убивцем. Так, без суду і слідства. Бо в тоталітарній системі, де людина була гвинтиком, судів справедливих не було: вони виконували вказівки влади, а влада відкрито і таємно чинила злочини, вбиваючи невинних людей. Яків Мех розправляється зі злочинцем, прислужником енкаведистів самостійно, обдуривши цього злочинця, вбивцю його рідних. Образ Якова Меха спокійно, без істерики опонує «школі ненависті» у виконанні Смажовського. Винничук вимагає досконалості. Справедливо вимагає. А йому варто було б запитати себе про причину. Запитати, де нині візьметься досконалість, якщо українське кіно переживає вже не так економічну, як творчу кризу. У фільмах молодих майже суцільний морок і деградація. Інтелектуали воліють цей факт не помічати, зате вихлюпують роздратування, знущання над спробою вибратися з прокрустового ложа деградованого звихнення. Екранізовано український твір – не про «багатих, що плачуть», не про

Роман Луцький, Людмила Загорська у фільмі
«Століття Якова».
Режисер Бата Недич. "1+1", 2016

кримінальних глухонімих. На екрані – українська історична і сучасна дійсність, українська мова, українські актори: Роман Луцький, Станіслав Боклан, Олександр Печериця. Режисер не той? А якби знімали наші серіальні режисери, то, можна не сумніватись, усі волиняки розмовляли б російською мовою.

Фільм викликав гостру реакцію. Крок приватного каналу до освоєння української теми, нехай не у всьому вдалий, слід не відкидати, а підтримати. Не можна знецінювати зусиль і відбивати бажання знімати кіно про нас і наше минуле. Бо, крім нас ніхто цього не зробить. Історичне минуле, а тим більш таке трагічне, як у нас, має бути візуалізоване і осмислене. В кіно насамперед.

³ Винничук Юрій. Серіал за наші гроші / Збруч. – 1 жовтня 2016.